

Kotłowska Anna, *Obraz Bałkanów w „Kronice” Euzebiusza z Cezarei*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2011, t. 18, s. 7–10.

<https://doi.org/10.14746/bp.2011.18.1>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54638>

Institucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

bch.amu.edu.pl

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

ARTYKUŁY

OBRAZ BAŁKANÓW W *KRONICE* EUZEBIUSZA Z CEZAREI

ANNA KOTŁOWSKA

ABSTRACT. Anna Kotłowska, *Obraz Bałkanów w „Kronice” Euzebiusza z Cezarei, (The Image of the Balkans in Eusebius' „Chronicle”)*.

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XVIII, Poznań 2011, Wydawnictwo Poznańskie, pp. 7-10, ISBN 978-83-7177-857-5, ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Anna Kotłowska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Historii, ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Polska-Poland.

W powszechnodziejowej wizji Euzebiusza Bałkanom nie poświęca się wiele miejsca. Na ponad 1200 wszystkich wpisów, do tego regionu odnosi się zaledwie ok. dwudziestu, a i to głównie pośrednio, przy referowaniu innych ważniejszych wydarzeń. Przyjrzyjmy się im zatem bliżej.

Mit

Helm 56 b: h Orfeus Thrax clarus habetur, cuius discipulus fuit Musaeus, filius Eumolpi.

Informacja ta następuje po wpisie o wyprawie Argonautów, do których należał Orfeusz (*Argonautarum historia; Argonautarum nauigatio*). Orfeusz w tradycji greckiej był protoplastą muzyków i poetów; jego trackie pochodzenie nie było kwestionowane. Dla Bizantyńczyków wraz z Orfeuszem zaczyna się historia greckiej *paidei*: Euzebiusza powtarzają wiernie: Malalas (72.17): *Orpheus Thrax egnoridzeto; toutou mathetes Mousaios ho Eumolpou hyios*, czy Synkellos. Bizantyński leksykon z X w. *Suda*, poświęca mu duży akapit, podkreślając jego pierwszeństwo wśród Greków na polu kultury, przytacza też zupełnie zmyślony katalog utworów.

Helm 73 b: c Thraces Bebryciam, quae nunc Bithynia uocatur, transeuntes a Strymone occupauerunt.

O tej wędrowce Traków do Azji pisze już Tukidydes 4, 75, 2; także Strabon (7, 3, 2) opisując trackie plemiona, pisze, iż jedno z nich przeszło do Troady, ze względu na pięk-

ną i urodzajną ziemię. Euzebiusz zatem tylko przytacza tradycję. Dla nas wszakże wpis ten ważny jest z dwóch powodów. Po pierwsze: pada tu jedyna nazwa rzeki Bałkanów obecna w *Kronice*: Strymon. Po drugie: z bogatej narracji Strabona Euzebiusz mógł – ze względu na brak miejsca – wpisać tylko to, co dla niego osobiście najistotniejsze; nie wspominając nic o przyczynach wędrówki, popisał się erudycją, iż Bitynia w zamierzonych czasach nosiła nazwę Bebrycia; o powodach takiego postępowania niżej w akapicie o *ktiseis*.

Thalassokracja

W greckiej historiografii istniało przekonanie, ostatecznie ukształtowane w późnym hellenizmie, iż wschodnia część Morza Śródziemnego właściwie „od zawsze” podlegała dominacji politycznej jednego ośrodka (*translatio imperii*). Uświadomiono sobie wówczas, iż po upadku Troi, a przed epoką Achemenidów, powstaje próżnia. Aby temu zaradzić, stworzono koncepcję *thalassokracji*, politycznej przewagi niewielkich *poleis* w rejonie egejskim. Euzebiusz przejął listę siedemnastu *thalassokracji* od Diodora Sycylijskiego. Tracja zajmuje w niej trzecie miejsce:

AA 1011 Helm 71 b: d Tertio mare optinuerunt Thraces annos XVIII [undeuiginti]

AA 1050 Helm 74 b: a Thraces mare optinuerunt

AA 1053 Helm 74 b: c Thraces mare optinuerunt

To, że wpis się trzykrotnie powtarza, świadczy o wahaniach Euzebiusza, co do precyzyjnej chronologii, zwłaszcza że kolejny podmiot: Rodos, pojawia się w r. AA 1101, co stoi w sprzeczności do pierwszego wpisu o Trakach (tylko 19 lat).

Zabieg ten, obok wielu innych, jest świadectwem przywiązania Euzebiusza do tradycji klasycznej historiografii. *Horror vacui* po załamaniu starego systemu (tzn. upadku cywilizacji Achajów) skłonił Euzebiusza do skonstruowania nowych relacji politycznych. Zwróćmy uwagę: dla autora *Kroniki* niewyobrażalny jest świat bez *imperium*, utożsamiony *de facto* z chaosem! Koncepcja równowagi sił wielu niewielkich podmiotów politycznych była mu zupełnie obca. Oprócz tego *ideologicznego* wymiaru, *thalassokracje* mają znaczenie czysto techniczne: ich standardowa długość trwania pozwala na określenie, oczywiście – jak widzieliśmy – w dużym przybliżeniu, rozległości czasowych pomiędzy *T.c.* a stojącą już na twardym gruncie historiograficznym epoką perską.

Historia

Zaledwie kilka wpisów odnosi się do wydarzeń historycznych. Słyszymy o Bałkanach przy okazji wyprawy Aleksandra przeciw Persji: (Helm 123 b *Alexander aduersum Illyrios et Thracas feliciter dimicans subuersis Thebis in Persis arma corripuit et apud Granicum flumen regis ducibus oppressis urbem Sardis capit.*), i przy podziale *imperium* pomiędzy diadochów (Helm 125 b *Lydiam et Thraciam et Hellespontum Lysimachus*

tenuit). Przenosząc się w czasy rzymskie, wzmianki są już bardzo ogólne: (np. Helm 149 a *Thracēs a Romanis uicti*; czy Helm 191 b *Domitianus de Dacis et Germanis triumphauit* oraz Helm 194 a *Traianus ne Dacis et Scythis triumphauit*: w grece *de*). Wreszcie ostatnie dwie informacje dotyczą klęski pod Abrittus ([Hem 218 h] *Decius cum filio in Abryto occiditur*) i późniejszych sukcesów Klaudiusza II: *Claudius Gothos Illyricum et Macedoniam uastantes superat. Ob quae in curia clipeus ei aureus et in Capitolio statua aurea conlocata est* (Helm 221 k).

Przy lekturze uwidacznia się drugo- czy wręcz trzecioplanowa rola Bałkanów w dziejach politycznych *oikumene*. Region ten wspominany jest mimochodem przy relacji z innych wydarzeń, a jedyne informacje bezpośrednie: wojny Domicjana i Trajana, mają tak wysoki stopień ogólności, że są raczej wyrazem powszechnej świadomości społecznej, aniżeli pracy historyka.

Ktiseis

Odrębną kategorię notek w *Kronice* stanowią tzw. *ktiseis*, czyli informacje o zakładaniu miast. W całym dziele w tym kontekście wzmiankowanych jest ich aż 71. Zdarzają się wpisy, w których podane jest kilka miast i, odwrotnie, są sytuacje, gdy kilkakrotnie pojawia się jedna i ta sama *polis*. Tak jest np. w przypadku Kartaginy czy Kyrene. Sytuacja ta daje się wyjaśnić dwutorowo: istnieniem alternatywnej tradycji źródłowej oraz kilkoma fazami akcji osiedleńczej. Z obszaru Bałkanów znajduje się zaledwie pięć *ktiseis*:

Helm 97 b: e Epidamnos condita, quae postea est uocata Dyrrachium

Helm 98 b: h Perint^hus condita

Helm 126 g Lysimachia in Thracia condita

Helm 163 f Nicopolis iuxta Actium condita et agon Actius constitutus

Helm 217 g Filippus urbem nominis sui in Thracia construxit

Chciałabym teraz zaproponować rekonstrukcję greckiego oryginału na podstawie bizantyńskich testimoniów:

Synk. 403, 8: Ἐπίδαμνος ἢ νῦν καλουμένη Δυρράχιον ἐκτίσθη.

Synk. 453, 9: Πέρινθος ἐκτίσθη.

Synk. 522, 5: Λυσιμαχία ἐν Θράκη ἐκτίσθη.

Synk. 583, 17: Νικόπολις ἢ κατὰ Ἄκτιαν ἐκτίσθη καὶ Ἄκτια ὁ ἀγὼν ἐτέθη.

Georg. Mon. III 153, 2: κτίσας πόλιν ἐκάλεσεν ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι Φίλιππος.

Widzimy, iż łaciński przekład Hieronima jest dosłowny; kompozycja wpisów jednolita: nazwa miasta oraz *verbum* odpowiednio *κτίζειν*: *condere*, a także ewentualnie dodatkowe ciekawostki; wyjątkiem jest wpis poświęcony *Philippoupolis*.

Zmiana nazwy, w naszym przypadku Epidamnos-Dyrrachium, ma podkreślać cywilizacyjną zmianę przy zapewnieniu ciągłości osadniczej od czasów dawnych do współczesnych (np. Efyra-Korynt). *Ktiseis* mają na celu wywołać wrażenie geograficznego

uniwersalizmu. Na wszystkich kontynentach znanego świata istnieją *poleis*, które łączy ta sama tradycja, język, kultura i zwłaszcza instytucje. Różne miasta obecne na kartach kroniki są dowodem rozwoju i obecności kultury helleńskiej w różnych strefach geograficznych, w tym i na Bałkanach, co dodaje wiarygodności tezie o historii powszechnej, rozumianej tutaj nie na sposób chronologiczny, lecz terytorialny. Z tej perspektywy rozumiemy teraz wcześniej cytowany wpis: *Thracēs Bebryciam, quae nunc Bithynia uocatur, transeuntes a Strymone occupauerunt*. Dla Euzebiusza było ważne, aby odbiorca nie czuł się obco przy lekturze mitu: stare nazwy i słowa przemijają, ale świat pozostaje ten sam.

Reasumując, podstawowe dzieło wczesnobizantyńskiej historiografii, jakim jest *Kronika*, nie może pretendować do źródła dziejów Bałkanów. Paradoksalnie największą wartość zdają się mieć informacje ze sfery pogranicza *mitu i historii*, świadczące o roli Tracji w helleńskiej refleksji o najdawniejszej przeszłości.

THE IMAGE OF THE BALKANS IN EUSEBIUS' *CHRONICLE*

Summary

The purpose of this article is an presentation of *Chronicle* by Eusebius of Caesarea (4th century) as a source for the history of the Balkans. Despite the abundance of details, contained in the *Chronicle*, the contents of the entries lack information from the Balkans. Moreover, Balkans are also unknown as the geographical concept. One could find only one term (river Strymon, surprisingly not Danube!) and few towns, mostly old Greek colonies (e.g. Epidamnos-Dyrrachium).

Only Thrace is described more accurately (around dozen entries). The survey leads to important observation: the author did not see a qualitative difference between mythical (Orpheus, thalassokratia) and historical (Thrace under Roman rule) past of that land.